

TEFSİR DERS NOTLARI

2.ÜNİTE

TEFSİR İLMİ VE KAVRAMLARI

ABDULKERİM BAKIR
İHL Meslek Dersleri Öğretmeni

2. ÜNİTE – TEFSİR İLMİ VE KAVRAMLARI

1. Tefsir İlminin Tanımı ve Amacı

Tefsir, Kur'an ayetlerinin okunuşlarını, manalarını ve taşıdıkları hükümleri inceleyen ve bununla ilgili usul ve teknikler ortaya koyan ilimdir.

Tefsir ilmi ile uğraşan, özellikle Kur'an'ı tefsir eden kimseye **müfessir** denir.

Tefsire ihtiyacın sebepleri:

- Ayetlerin **doğru anlaşılması** için ayetlerdeki kelime ve kavramların tahlili
- Kur'an'da mecaz, kinâye, teşbih gibi edebi sanatların anlaşılma ihtiyacı
- Güneş, Ay gibi gök cisimleri, göklerin ve yerin yaratılması, alemin ve dünyanın düzenini anlama
- Kur'an'ın **evrensel mesajını diğer insanlara ulaştırmak**

Tefsir ilminin amacı,

- a- Kur'an-ı Kerim ayetlerinin **mana ve maksatlarını açıklayarak** Kur'an'ın anlaşılmasına yardımcı olmak ve insanlığa bu ilahi mesajı tanıtmaktır.
- b- Kur'an'ın **insan hayatındaki rolünün kavranmasını** ve Kur'an'la insan arasında **sağlıklı ve canlı bir ilişkinin kurulmasını** sağlamaktır.

2. Tefsir İlminin Temel Kavramları

Tefsir

Tefsir kelimesi sözlükte bir şeyi beyan etmek, açıklamak, izhar etmek, üzeri kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak ve keşfetmek gibi anlamlara gelir.

Bir ilim dalı olarak tefsir, Kur'an ayetlerinin okunuşlarını, manalarını ve delalet ettikleri hükümleri inceleyen ilimdir.

2.1. Tevil

Tevil, kelimesi sözlükte bir şeyi aslına, varacağı yere ve kaynağına döndürmek demektir.

Terim olarak bir ayetin muhtemel anlamlarından birini tercih ederek ona göre tefsir etmektir.

Tevil'in Şartları

- Tevile gidilen mana, ayetin delalet ettiği manalardan olmalıdır.
- Tevile gidilen mana hiçbir ayete ters düşmemelidir.
- Tevile gidilen mana, şer'i bir delile dayanmalıdır.

2.2. Meal ve Tercüme

Meal sözlükte, bir sözün anlamını yaklaşık olarak tercüme etmektir.

Terim olarak ise, Kur'an-ı Kerim'in kısa açıklamalarla bir başka dile çevrilmesidir.

Tercüme sözlükte, bir sözü bir dilden başka bir dile çevirmek, nakletmek anlamına gelir.

Terim olarak ise, bir sözün başka bir dildeki karşılığını bularak meailini o dile aktarmaktır.

Tercüme ikiye ayrılır. Bunlar **lafzi tercüme** ve **manevi tercümedir**.

Lafzi tercüme, Bir metnin bütün özellikleriyle başka bir dile aynen tercüme edilmesidir. Buna **harfî tercüme** de denir.

Manevi tercüme, Metnin sadece mealinin başka bir dile aktarılmasıdır. Buna **tefsiri tercüme** de denir.

Kur'an'ı **bütün incelikleriyle**, mealıyla ve maksadıyla bir **başka dile tercüme etmek mümkün değildir**. Bu nedenle, onun çevirisini açıklamalarla desteklemek gerekir. **Kur'an'ın bir başka dile çevirisine tercüme değil de meal denmesinin sebebi budur**.

DİKKAT!

- Tercüme veya meal, **Kur'an'ın aslının yerini tutmaz ve namazda kıraat olarak okunmaz**.
- Çünkü tercüme ya da meal, **Kur'an'ın kendisi değil çevirenin Kur'an'dan anladığıdır**.
- Bu nedenle meallerde bazı farklılıklar görülebilir.

Meallerde Görülen Farklılıkların Nedenleri

- Kur'an ayetlerindeki bazı kelimelerin çevrildiği dilde bire bir karşılığının olmaması
- Mütercimlerin farklı sosyal ve kültürel yapılarda yetişmiş olmaları
- İnsanların ayetleri algılama düzeyi ve ifade etme gücü farklılığı
- Ayetlerin anlam zenginliği ve derinliği

3. Tefsirle İlgili Diğer Terim ve İlimler

Kur'an-ı Kerim'le ilgili ilimlere ve bu ilimlere dair yazılan eserlere **Ulûmu'l-Kur'ân** adı verilmiştir.

Bu ilim dalının ortaya çıkma sebepleri;

- Ayette geçen bir kelimenin okuyucu için **anlam bakımından kapalı (müphem)** olması
- Ayetlerin **başka bir yardımcı ile açıklanabilmesi**
- Ayetlerin açıklanması için **bazen bir ayet bazen bir hadis bazen de sözlüğe ihtiyaç duyulması**

- Nâsîh ve Mensûh
- Vücûh ve Nezâir
- Garibu'l Kur'an
- Esbab'ı Nüzul
- Muhkem ve Müteşâbih
- İ'câzu'l Kur'an
- Mekkîlik ve Medenîlik
- Hurûfî Mukattaa
- Kıssalar
- Meseller
- Mecazlar ve Deyimler

3.1. Mekkîlik ve Medenîlik

Kur'an sureleri ikiye ayrılır:

Hicretten önce Mekke veya çevresinde inen sureye **Mekkî** denir.

Hicretten sonra Medine veya çevresinde inen surelere **Medenî** denir.

Mekki Sureler

- Kur'an'ın 114 suresinin yaklaşık dörtte üçünü oluşturur.
- Ayetler kısa, ifadeleri veciz ve vurguludur.
- Bu surelerde sıkça Allah'a (c.c .) iman, tevhidin ispatı, her türlü şirkle mücadele gibi konular yer alır.
- Doğruluk, iyilik, akraba ziyareti, anne babaya iyi muamele, komşu hakları gibi konular işlenir.
- Bu surelerde müşriklerin şiddetli tepkisiyle karşılaşan müminlere sabır ve direnç göstermeleri tavsiye edilmiştir

Medenî Sureler

- Ayetler veciz olmakla beraber genellikle daha uzundur.
- Bu surelerde daha çok toplumsal hayatı düzenleyen kurallar, ehl-i kitap ile ilişkiler gibi konular yer almaktadır.
- Örnek bir İslam toplumunun oluşturulması hedeflenmiştir.
- Namaz hariç diğer ibadetler bu surelerde farz kılınmıştır.

3.2. Esbab-ı Nüzul

Ayetlerin iniş sebepleri anlamına gelir.

Kavram olarak; Peygamberimiz zamanında meydana gelen; bir veya birkaç ayetin yahut bir surenin inmesine sebep olan olay, durum ya da **Resûlullah'a sorulan soru** demektir. Bir olay veya soru sebebiyle inen ayetler, bazen **muhataplarını eğitmek amacı** taşımıştır.

Hiz. Peygamber'e kıyametin ne zaman kopacağı, hem samimi bir niyetle vaktini merak edenler hem de onu sınamak isteyenler tarafından sorulmuştur. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, **“Onun bilgisi Allah'a aittir. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır.”** ayetini inzal etmiştir. (Ahzâburesi, 63. ayet.)

3.3. Nasih ve Mensuh

Nesh , bir ayetin hükmünün daha sonra gelen bir ayetle kaldırılmasıdır.

Hükmü kaldırılan ayet → **Mensûh**

Hükmü kaldıran ayet → **Nâsîh**

Bir hükmün yürürlükten kaldırılıp yerine başka bir hükmün konulmasıdır.

- Sadece emir ve yasaklarda söz konusudur.
- İtikad, ahlak ve kıssalarda söz konusu değildir.
- Hiz. Peygamber'in risalet dönemiyle sınırlıdır.
- İnsanların hükümlere alışmalarını sağlayan bir kolaylıktır.
- İlâhi tedrici bir eğitimidir.

“Biz bir ayeti kaldırır veya onu unutturursak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.” (Bakara suresi, 106. ayet.)

3.4. Muhkem ve Müteşâbih

Muhkem , sağlam; **müteşâbih** ise iki şeyin birbirine benzemesi anlamına gelir.

- Muhkem ayetlerde ibadet, helal, haram ve amellere dair bilgiler yer alır.
- Bu ayetler gördüğümüz, yaşadığımız, hissettiğimiz ve akıl yürütebildiğimiz konularda bilgi verirler.
- Müteşâbih ayetlerde, Kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi gibi bilinme imkanı olmayan ayetlerdir.
- Anlamı bilinmeyen kelimeler ve ilk bakışta anlamı tam açık olmayan ayetlerdir.

3.5. Garibu'l-Kur'an

Başka dillerden Arapça' ya girdiği veya az kullanıldığı için anlamı bilinmeyen kelimeler demektir.

3.6. İ'câzu'l-Kur'an

İnsanların Kur'an'ın benzerini getirmekten aciz kalmasıdır.

- Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in en büyük mucizesidir.
- Kur'an-ı Kerim, Arap lisanının mesel, yemin, kıssa gibi bütün dil özelliklerini kullanmakla birlikte, kendine özgü ifade tarzı çok farklıdır.
- Kur'an'ın meydan okumasına rağmen aynı dili kullananlar onun benzerini asla getirememişlerdir.

De ki: " Andolsun , insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler." (İsrâ suresi, 88.ayet.)

3.7. Vücuḥ ve Nezâir

Vücuḥ; Yüz, cihet, yön manalarına gelen **vech** kelimesinin çoğuludur. Kavram olarak; Bir kelimenin **Kur'an'da farklı anlamlarda** kullanılmasıdır. Ayetlerde türevleriyle birlikte **on yedi ayrı anlamda kullanılan Hüda kelimesini** vücuḥa örnek olarak verebiliriz.

Hüda kelimesi Kur'an'da şu anlamlarda zikredilmiştir;

Açıklama İman Din İrşad Hidayet Hz.Muhammed(s.a.v.)

Nezair; Nazire kelimesinin çoğuludur. Nazire 'şekil, tabiat ve sözlerdeki benzerlikler' anlamına gelir.

Kavram olarak; Bazı ayetlerdeki **farklı kelimelerin aynı manayı** ifade etmesidir.

- Kur'an --> Kitap --> Zikir --> Şifa
- Cehennem --> Sakar --> Hutame --> Cehim

3.8. Huruf-ı Mukatta'a

Bazı sure başlarında bulunan ve tek tek okunan harflerdir. Kur'an-ı Kerim'in **29** suresi **hurûf-i mukattaa** ile başlamaktadır.

3.9. Meseller

İnsanlar arasında kabul görüp yayılmış, teşbihe dayalı hikmetli ve kinayeli veciz sözlerdir. Çoğulu emsâldir .

Emsâlü'l Kur'an; İnsan ruhunda iz bırakan ve hayranlık uyandıran biçimde özlü olarak ifade edilen ayetleri inceler.

•"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir." (Bakara suresi, 261. ayet.)

- Ayette, helal mallarını ihlasla Allah (c.c.) yolunda harcamak, yüz taneli yedi başak bitiren bir tohum ekmeye benzetilmiştir.
- Bir diğer hedef insan hayatının kısıtlılığının, bir fidenin çiçek açma, meyve verme ve kuruma aşamalarından geçerek rüzgarın önünde savrulan bitkiye benzetilmesidir.
- Hedef, bu amelin bire en az yedi yüz kat sevap kazandıracağını muhataplara kolayca anlatmaktır.

3.10. Kıssalar

Geçmiş kavimlere ait olaylar üzerinde dikkatleri yoğunlaştırarak insanı ders almak üzere **derin tefekküre yönelten bir olgudur.**

- Geçmişten ders almak isteyenlere öğüt verir.
- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nübüvvetini ispat eder.
- İç ve dış dünyasında buhrana düşen insanlara kurtuluş yollarını göstermeyi ve yeri geldikçe onları teselli etmeyi hedef alır.
- Tarihi gerçeklerdir. İnsana, tarihî olaylar üzerinden dinî bilinç kazandırır.
- Kıssa sözcüğünün hikâye anlamında olmadığına dikkat etmek gerekir.
- Kur'an-ı Kerim'de kıssalar hangi maksatla zikredilmek isteniyorsa olayın sadece o kadarı verilmiştir.

3.11. Mecazlar ve Deyimler

Bir sözü, bir karine ve **bir alakanın varlığı sebebiyle gerçek anlamı dışında başka bir manada** kullanmaktır.

•“**Kölenin boynunu azat etmektir.**” (Beled suresi, 13. ayet.)

Ayette geçen “**kölenin boynunun azat edilmesi**” deyimini; kölenin şahsının azat edilmesi demektir.

4. Tefsirden Tefekküre

4.1. Fil Suresi ve Tefsiri

- Fil suresi, adını ilk ayetinde geçen Fîl kelimesinden alır.
- Mekke’de inmiş olup ayet sayısı beştir.
- Nüzul sırası on dokuz, mushaftaki sırası ise yüz beştir.
- Surede Kâbe’ye saldıran Ebrehe ve ordusunun hezimete uğratıldığı ve helak edildiği anlatılır.

﴿الَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ﴾ "Rabbinin fil sahiplerine ne yaptığını bilmez misin?"

Ey Peygamber, sen ve diğer insanlar, olayı gören insanların varlığı ve anlattıklarıyla fil ordusuna Rabbinin ne yaptığını gözle görür gibi kesin olarak biliyorsunuz.

﴿الَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ﴾ "Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı?"

Ayet, Ebrehe ve yandaşlarının Kâbe’yi yıkmaya yönelik kötü niyet ve haince kurdukları hile ve tuzaklarının boşa çıktığını hatta yok olmalarına vesile olduğunu ifade eder.

﴿وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ﴾ "Üzerlerine sürüler halinde kuşlar gönderdi."

Yüce Allah, Ebrehe ve ordusunun üzerine özel olarak yaratmış olduğu kuş sürüleri göndermiştir.

﴿تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ﴾ "Onlar gökten taş yağıdırıyorlardı."

Ebabil kuşları, gökten taşları bırakıyordu. O taşlar, Ebrehe ordusundan kimin başına isabet ederse onu hemen öldürüyordu.

﴿فَجَعَلَهُمْ كَعَصِفٍ أَلْعُوبِ﴾ "Ve böylece onları yenmiş ekin yaprakları gibi yaptı."

Üzerlerine yağın taşlar sebebiyle Ebrehe ve ordusu haşereler tarafından “yenilip çiğnenmiş ekin” gibi delik deşik bir şekle dönüşmüştür. Böylece sürüler halinde gelen kuşlar, Ebrehe ordusunu yok etmiştir.

4.2. Kureyş Suresi ve Tefsiri

- Sure adını ilk ayetinde geçen Kureyş kelimesinden alır.
- Toplam dört ayet olup nüzul sırası yirmi dokuz, mushaftaki sırası ise yüz altıdır.
- Sure Mekkidir .
- Tîn suresinden sonra nazil olmuştur.

﴿لَا يَلَا فِ قُرَيْشٍ﴾ "Kureyş’e alıştırılıp kolaylaştırıldığı için. "

Ebrehe ordusunun Yüce Allah tarafından helak edilmesi Mekke'nin idaresini elinde bulunduran Kureyşlilere dokunulmazlık algısı oluşturmıştır.

Ayette bunun Allah'tan (c.c.) bir nimet olduğu vurgulanmış ve putlara değil yalnız Allah'a (c.c.) kulluk etmeleri emredilmiştir.

﴿إِلَّا فِيهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۚ﴾

"Evet, kış ve yaz seyahatleri onlara kolaylaştırıldığı için."

Kureyşliler, yaz ve kış diledikleri yerlere yolculuk etmede kolaylık ve başarıya ulaşmışlardı. Mekke, tarım ve hayvancılığa elverişli olmadığı için onlar, kışın Yemen'in ılık bölgelerine, yazın da Suriye'nin serin yaylalarına güvenle ulaşır, ticaret yaparlardı. Ayette, işte bu seyahatlerin onlara kolaylaştırıldığı ve güvenli kılındığı ifade edilmektedir.

﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۚ﴾

"Onun için bu Beyt'in (Kabe'nin) Rabbine kulluk etsinler!"

Bütün bu imkânların Allah (c.c.) tarafından olduğu düşünüldüğünde surede geçen "Öyleyse bu evin, Kabe'nin Rabbine kulluk etsinler!" çağrısı daha iyi anlaşılmaktadır.

﴿الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۚ﴾

"Ki (O) kendilerini açlıktan doyurmuş ve onları her çeşit korkudan emin kılmıştır."

Yüce Allah onları kıtlık ve açlıktan kurtarmıştır. Verilen akıl ve diğer yeteneklerle bütün bu ikramların Allah'tan (c.c.) olduğunun farkına varabilirler. Müşriklerin, Peygamberimizin dediklerini kabul ederek tek olan Allah'a (c.c.) kul olmaları ve Kâbe'de sergiledikleri putları kaldırmaları gerekir.

4.3. Hucurat Suresi 10-12. Ayetler ve Tefsiri

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۚ﴾

"Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin."

Bu ayetler, yeryüzündeki tüm Müslümanların evrensel bir ailenin bireyleri gibi olduklarını ve birbirlerine öz kardeşmiş gibi dürüst ve samimi davranmaları gerektiğini bildirir. Müslümanlar, her konuda olduğu gibi din kardeşlerinin arasını bulmada da adil ve duyarlı olurlar.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۚ﴾

"Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."

Müslüman, hiç kimseyi hakir görüp onunla alay etmemelidir. Buradaki alay etmek sözüyle, sadece sözle yapılan alay kastedilmemiştir.

- Bir kimsenin rahatsız edici bir şekilde taklidini yapmak
- Bir kimsenin davranışları, tipi, giyimi ile eğlenmek
- İnsanlarda bir kusur, ayıp bulup başkalarına haber vermek

gibi davranışlar da alay kapsamındadır ve yasaklanmıştır.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ۚ﴾

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir."

Ayette başkasını gücüne gidecek bir lakap ile çağırma yasaklanmıştır.

- Bir kimseye fasık ve münafık diye hitap etmek
- Topal, a'mâ ve tek gözlü olan kimselere buna göre isimler takmak
- Kendisinde, anne, baba veya ailesinde bulunan bir ayıbı dolayısıyla lakab takmak

Ayette **fazlaca zanda bulunmak ve her tahmin ettiğine tabi olmak yasaklanmıştır.**

- Kişinin başka birine sebepsiz yere suizan beslemesi
- Kişinin başkaları ile ilgili kanaat ve görüşlerinde daima sûizanı ön plana alması

Ayette şu davranışlar yasaklanmıştır:

- İki kişinin konuşmasına kulak kabartmak
- Komşuların evlerinin içini merak etmek
- Başkalarının aile hayatını veya onların şahsi sır ve davranışlarını bir gerek olmadan araştırmak